

UN FENOMEN FONETIC ROMÎNESC PRODUS SUB INFLUENȚA GRAIURILOR SÎRBO-CROATE

În ancheta pentru *Atlasul lingvistic român*, partea a II-a, serie nouă (ALR II₂)¹, a fost înregistrat un fenomen fonetic interesant în localitatea Secășeni, regiunea Timișoara (punctul 29).

Se observă că adesea $\bar{a} > \bar{e}$ sau, într-un număr mai mic de cazuri, $\bar{a} > \bar{e}/\bar{a}$ ² (adică un $\bar{e}$ cu nuanță de $\bar{a}$). Fenomenul se produce mai ales după labiale: *pâlpe* 430³, *per* 434, *speletoară* 502, *penușă* 362, *imperțitură* 862, *becăla* 483, *trimbe* [s] 489, *bedic* 579, *pođave* 494, *veđăgă* 497, *fe/ărbări* 505, *meșine de tors* 440, *meșarnike* 492, *spume* [s] 513, *n-o me/ăj criscut* 113. Un astfel de $\bar{e}$ apare și după alte consoane: *incindăjke* 479, *skermeņem* 432, *muđtke* [s] 460, *astruke/ămint* 304, *ge/ăjnășă* 383, *strat de/ă re/ăsăt* 188, *cuptușale de/ă pjerină* 493, *socăle* 456, *pile/ă* 544, *súfle/ă* 572, *suăle/ăr* 517, *cișle/ări* 551, *tre/ăgule/ă* 200, *fuse/ă* 463, *ke/ăse/ăpiji* 534, *se/ă ărde/ă* 466, *ne/ădeșci* 582.

Exemplele date sînt luate numai din primele două volume ale ALR II₂. Cea mai mare parte a răspunsurilor cu $\bar{e}$ pentru $\bar{a}$ au fost înregistrate în graiul femeilor. Se poate vedea că $\bar{e}$ apare mai ales în hărțile care conțin răspunsurile la întrebările privind războiul de țesut (atunci cînd a fost notat și în alte cazuri, anchetatorul a indicat prin — II — că avem a face cu un subiect — femeie). La aceeași concluzie ajungem și dacă cercetăm hărțile ALR II (seria veche). V., de exemplu, h. 55, 58, 59 etc.

$\bar{a} > \bar{e}$ este un arhaism păstrat în graiul femeilor⁴ de pe vremea cînd toți locuitorii din Secășeni și poate, și din satele învecinate, pronunțau $\bar{e}$ în loc de $\bar{a}$. Pronunțarea $\bar{a}$ de astăzi este un fenomen mai nou care se datorește influenței graiului bănățenesc din jur. Acad. Emil Petrovici⁵ a arătat că în satele carașovenești apropiate de Secășeni: Ravnic (Rafnic) și cartierul Carașovei numit *Kúrjačica* se pronunță un $\bar{e}$ pentru fostul ier (*i*), caracteristic slavei meridionale de tip apusean (graiurile sîrbo-croate etc.), pe cînd în celelalte sate (Vodnic, Lupac, Clocotici) ierul se pronunță $\bar{a}$, iar în Carașova *a*. Pronunțarea mai veche a fost $\bar{a}$; la Ravnic și *Kúrjačica* a devenit $\bar{e}$, iar la Carașova *a*. Situația aceasta ne îndreptățește să credem că teritoriul locuit de slavii carașoveni a fost mai mare decît cel de astăzi și că probabil și în satele din jurul Cara-

¹ *Atlasul lingvistic român, serie nouă*. Întocmit de Institutul de lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei R.P.R. sub direcția acad. Emil Petrovici, redactor principal conf. Ion Pătruț, Editura Academiei R.P.R., 1956.

² Din motive de ordin tehnic, am despărțit prin bară (/) literele suprapuse.

³ Numărul care urmează după fiecare exemplu indică numărul hărții.

⁴ Asupra graiului femeilor, v., în ultimul timp, articolele din *Orbis*, I₂, p. 12—86 și I₂, p. 335—384.

⁵ Emil Petrovici, *Graiul carașovenilor*, 1935, p. 81, n. 3.

șovei au locuit slavi înrudiți cu carașovenii care pronunță ϵ pentru i ⁶. Urmează că ϵ pentru $\tilde{a}$ este un fonetism arhaic păstrat în graiul femeilor din Secășeni de la acești slavi. În perioada de bilingvism, atunci când pronunțau ϵ în loc de $\tilde{a}$, slavii au extins pronunțarea ϵ și la cuvintele românești care aveau un $\tilde{a}$.

Cercetarea fenomenului amintit prezintă interes și pentru că ajută la stabilirea unor faze pe care nu le mai găsim în limba vorbită astăzi în Secășeni. Astfel, fonetismele $d\epsilon$, $d\epsilon/\tilde{a}$ (h. 188, 440, 493) dovedesc că localitatea în discuție se află în aria în care prepoziția *de* se rostește $d\tilde{a}$ (cf. *dă*, h. 526). V. și n-o *me/ăi crîșcūt* 113, alături de pronunțarea *măi* « mai », generală în Banat. Tot așa fonetismul *arpežic* (h. 192) presupune un fonetism *arpăžic* care a fost înregistrat de altfel pentru Banat (punctele 2, 36, 47, 848).

În punctul 10 (Kovin, R.P.R. Iugoslavia) din ancheta pentru ALR I, $\epsilon > \tilde{a}$ este o influență sirbească recentă, datorită împrejurării că vorbitorii sînt bilingvi iar în graiurile sirbești din împrejurimi nu există $\tilde{a}$ (aici $\tilde{a} > a$).

Situația din Șușnevița și din alte localități în care se mai vorbește istroromina, unde de asemenea $\tilde{a}$ neaccentuat $> \epsilon$, este diferită de cea amintită mai sus, fiindcă $\tilde{a} > \epsilon$ numai în poziție finală, în rest pronunțându-se a . În acest caz trebuie să pornim de la faptul că la sfîrșitul cuvintelor s-a simțit nevoia să se facă distincție între forma articulată (cea cu a) și cea nearticulată (cu $\tilde{a}$) a unor substantive și adjective de felul lui *caroța* — *caroță*. Pentru a indica forma nearticulată, s-a apelat la ϵ ⁷ ($\tilde{a}$ nu putea fi înlocuit prin e fiindcă s-ar fi confundat singularul cu pluralul. Cf. *code* sg. — *code* pl. S. Pușcariu, *Studii istroromine*, II, p. 142 și urm.) În celelalte poziții neaccentuate nu putea fi cazul de confuzie pentru că, întocmai ca în dacoromînă⁸, în istoromînă nu se opun două cuvinte în care diferența să fie cauzată de un $\tilde{a}$ neaccentuat și un a accentuat. Nu pot spune pentru ce la Jeiăni nu a intervenit aceeași necesitate de a distinge forma nearticulată de cea articulată⁹.

Marius Sala

⁶ Acad. Emil Petrovici mi-a comunicat că toate satele din jurul Secășului (care are un nume de origine maghiară, *Székes*) au nume slave: *Dognecea*, *Giurgiova*, *Giurliștea*, *Calina*, *Cîrnecea*, *Ticoamul Mare*, *Jitin*, *Gorui*, *Ciudanovița* etc.

⁷ De altfel, și în sirbo-croată există un astfel de ϵ , rostirea normală a lui e .

⁸ Graur-Rosetti, *Bulletin linguistique*, VI, p. 6. De adăugat că un caz de felul lui *cărat*, participiul lui *a căra* și *carat*, unitate de măsură pentru pietrele prețioase, sînt excepții în care unul cei doi termeni, ultimul, este foarte nou.

⁹ Situația de la Jeiăni se aseamănă cu aceea a lui — *l* din dacoromînă care s-a mai păstrat numai la moți (v. răspunsurile din punctul 95 din ancheta pentru ALRII. ALR II₂, h. 294, 587 ș. a.). Astăzi avem *codru*, formă articulată și nearticulată.